

<https://helda.helsinki.fi>

Voimatasapainoteoria transhistoriallisena ilmiönä :
Mesopotamian suurkuninkaista tasapainopolitiikkaan
muinaisessa Lähi-idässä

Aissaoui, Alex

2018-11-08

Aissaoui , A 2018 , ' Voimatasapainoteoria transhistoriallisena ilmiönä : Mesopotamian suurkuninkaista tasapainopolitiikkaan muinaisessa Lähi-idässä ' , Kosmopolis , Vuosikerta. 48 , Nro 3 , Sivut 78-96 . < <http://urn.fi/URN:NBN:fi:ELE-2503803> >

<http://hdl.handle.net/10138/325595>

unspecified
publishedVersion

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository.

This is an electronic reprint of the original article.

This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version.

Voimatasapainoteoria transhistoriallisena ilmiönä – Mesopotamian suurkuninkaista tasapainopolitiikkaan muinaisessa Lähi-idässä

Alex Aissaoui

Voimatasapainoteoriaa pidetään maailmanpolitiikan tutkimuksessa yhtenä niistä tieteenalan peruskäsitteistä, joiden avulla voidaan päästä kohti yleistä politiikan teoriaa. Vaikka tätä ulkopoliittikan strategiaa on tutkittu oppiaineen sisällä laajasti, on se lähes poikkeuksetta kytketty westfalenilaisen valtiojärjestelmän ja eurooppalaisen valtiomiestaidon tuotteeksi. Tämä artikkeli kyseenalaistaa perinteisen tulkinnan voimatasapainon käsitteen juurista. Käsitteen syntytausta sijoittuu renessanssajan Italiaan, mutta ilmiönä sen voidaan katsoa olleen läsnä jo muinaisessa Lähi-idän diplomatiassa. Kansainvälisten suhteiden teoriassa vallitsee niin ikään yleinen käsitys, jonka mukaan voimatasapainon katsotaan muodostuvan lähes "painovoiman lakien" alaisuudessa. Historiallisessa tarkastelussa tasapainopolitiikkaan ei kuitenkaan liity tällaista automatiikkaa. Artikkelissa luodaan vaihtoehtoinen tulkinta perinteiselle lähimenneisyyteen nojaavalle ja Eurooppa-keskeiselle voimatasapainoteorian tutkimukselle. Analysoimalla muinaisen Lähi-idän mahtivaltioiden ja vasallien keskinäisiä suhteita otetaan artikkelissa tavoitteeksi tutkia, voidaanko voimatasapainon käsitettä tarkastella transhistoriallisesti pitkän aikaperspektiivin valossa.

Avainsanat: Eurooppa-keskeisyys, muinainen Lähi-itä, transhistoria, voimatasapainoteoria, westfalenilainen valtiojärjestelmä

Johdanto

Vuonna 2009 esitettiin väite, jonka mukaan kuluneet viisisataa vuotta on riittävä ajanjakso voimatasapainoteorian tarkastelemiseksi. Teesiä perusteltiin muun muassa siten, että antiikin maailma ei tarjoa olennaista uutta tietoa voimatasapainon olemuksesta, sillä westfalenilainen valtiojärjestys pitää sisällään riittävää variaatiota tasapainottamisen osalta, samalla kun se on tutkimuskohteena helpompi kuin kauemmas menneisyyteen ulottuvat valtiojärjestelmät (ks. Eilstrup-Sangiovanni 2009, 348, 349, 369–371). Tässä artikkelissa voimatasapainoa peilataan kuitenkin huomattavasti pidemmän aikaperspektiivin valossa osoittamalla tasapainopolitiikan tradition ulottuvan tuhansien, ei satojen, vuosien päähän. Artikkelin teoreettisessa osassa voimatasapainon traditiota käsitellään käsittehistoriallisesti, minkä jälkeen tekstin empiirinen näkökulma kohdistuu Lähi-idän diplomatiiaan toisella vuosituhannella ennen ajanlaskun alkua. Toistaiseksi tämä valtiosuhteiden vaihe on jäänyt kansainvälisten suhteiden tutkimuksessa vähälle huomiolle. Siinä missä voimatasapainoteorian syvempi tarkastelu nostaa kysymyksiä maailmanpolitiikan tutkimusta osin edelleen vaivaavasta Eurooppa-keskeisestä lähestymistavasta, pakottaa se toisaalta empiirisellä tasolla pohtimaan, kuinka kauas valtiosuhteiden historiaan voimme katsoa löytääksemme systemisen vuorovaikutuksen valtiotoukimijoiden välillä (ks. Luard 1992, 342; Buzan 1993, 332; Buzan & Little 1994, 233).

Voimatasapainon transhistoriallista olemusta kuvaa hyvin se, minkä merkityksen ilmiö on jälleen saanut 2000-luvulla. Suurvaltojen välinen kilpailu on lisääntynyt, ei vain Euroopassa, vaan myös muualla maailmassa. Itä-Aasiassa häilyvää tasapainoa pitää yllä Yhdysvaltojen läsnäolo niin Korean niemimaalla kuin Taiwanin salmella. Jännitteitä suurvaltasuhteisiin uuden vuosituhannen vaihteessa on lisännyt muun muassa ohjuspuolustusjärjestelmä, jonka pelätään muuttavan tasapainoa ja johtavan asevarustelun kierteseen niin Euraasian itäisellä kuin läntisellä laidalla, missä erityisesti Venäjä on reagoinut siihen kielteisesti omaa sotilaallista kapasiteettiaan nostamalla (ks. Aissaoui 2016; Miller 2016, 100, 166, 226–227). Tarkastelemalla tässä tilanteessa voimatasapainoa poikkihistoriallisesti kykenemme ymmärtämään käsitteen luonnetta moniulotteisemmin myös 2000-luvun kontekstissa.

Toisaalta menneisyyteen nojaavat voimatasapainon käsitteen pohdinnat saavat ajoittain deterministisiäkin piirteitä. Yhtenä esimerkkinä tästä mainittakoon Graham Allisonin (2017) esittämä kanta, jonka mukaan Yhdysvallat on vaarassa ajautua niin sanottuun Thukydideen ansaan suhteissaan Kiinaan. Kiinan nousu uhkaa Yhdysvaltain etabloitunutta valta-asemaa siinä missä Ateenan vallan nousu 400-luvulla eaa. uhkasi Spartan asemaa. Tällainen välineellinen klassikkoesitysten tarkastelu on ongelmallista, sillä ei ole pitävää näyttöä siitä, että muut suurvallat yrittäisivät aina johdonmukaisesti ennaltaehkäistä sotilaallisesti uusia nousevia suurvaltoja (ks. Waldron 2017). Kiinan tapauksessa näyttää pikemminkin siltä, että Keskustan valtakunta pyrkii laajentamaan vaikutuspiiriään turvautumalla geoekonomiaan¹ mieluummin kuin tasapainopolitiikan perinteisiin muotoihin. Ongelmallista ja luonteenomaista voimatasapainoteoreeman tutkimukselle on juuri käsitteen monitulkintaisuus. Siksi ennen siirtymistä analysoimaan toisen vuosituhannen ajan tasapainopolitiikkaa muinaisessa Lähi-idässä, onkin aiheellista kysyä, miten ilmiötä on teoretisoitu ja mikä on voimatasapainon käsitteen ja itse ilmiön välinen suhde.

Voimatasapainon traditiosta – käsitteen historiasta ilmiön historiaan

Siinä missä voimatasapainon ”kronologia” jakaa tutkijoiden mielipiteitä, ei käsitteen määrittelykään ole yksiselitteinen kysymys. Klassisena esimerkkinä tästä voidaan pitää englantilaisen tehtailijan ja valtiomiehen Richard Cobdenin (1903, 152) antamaa kuvausta voimatasapainosta. Hänen mukaansa: ”voimatasapaino on Khimaira! Se ei ole harhakuvitelma, virhe tai petos, vaan kuvailematon, sanoinkuvaamaton, käsittämätön ei mikään”.² Cobdenille tasapainopolitiikka näyttäytyi näin mystisenä, mutta silti kaikkialla läsnäolevana valtioiden välisiä

1 Geoekonomialla tarkoitetaan vaikuttamista, jossa valtiot, etenkin suurvallat, huomioivat talouspolitiikassaan entistä enemmän turvallisuus- ja ulkopoliittiset näkökulmat. Osaltaan geoekonomiikka on osoitus geopolittisen ajattelun paluusta vastakohtana kylmän sodan päättymistä seuranneelle keskinäisriippuvuutta korostaneelle optimismille (ks. Allison 2017, 20–21; Vihma 2016). Sen jälkeen kun Kiina ja Yhdysvallat kävivät sodan partaalla kolmannen Taiwaninsalmen kriisin (1995–1996) yhteydessä, Kiina on turvautunut systemaattisesti ulkopoliitiikassaan geoekonomiikan etunäkökohtiin, jota voidaan pitää yhtenä ei-sotilaallisen tasapainopolitiikan (engl. soft balancing) muotona (ks. Paul 2004, 3, 13–14). Kiina on esimerkiksi tehnyt kauppasopimuksia ja investointeja Yhdysvaltojen perinteisten liittolaisten, kuten Indonesian, kanssa ja toisaalta rankaissut taloudellisesti niitä alueen valtioita, kuten Filippiinejä, jotka eivät ole noudattaneet sille myönteistä politiikkaa (Blackwill & Harris 2016, 4, 11, 70, 120, 131, 136, 145).

2 Kreikkalaisessa mytologiassa Khimaira oli tulta syöksevä taruhirviö. Artikkelin lainauksen käännökset kirjoittajan.

suhteita määrittävänä periaatteena. Käsitteen tulkintoihin liittyvistä ongelmista huolimatta voimatasapainon perusajatus on melko yksinkertainen. Keskeisenä pyrkimyksenä on säilyttää kansainvälinen anarkia turvaamalla valtioiden itsenäisyys, minkä itssään katsotaan takaavan valtiojärjestelmän toimivuuden (Waltz 1979, 117–123). Tähän tavoitteeseen päästään turvaamalla vallan jakautuminen mahdollisimman tasaisesti estämällä ylivalta-yrityksiä (ks. Aron 2004, 137; Gulick 1967, 30–34; Morgenthau 2006, 179, 214; Levy & Thompson 2010, 39). Puhtaasti mekaanisesti tarkasteltuna todellinen tasapaino syntyy tilanteessa, jossa valtio päättää valintatilanteessa liittoutua heikomman puolelle, koska vahvempi osapuoli saattaa lopulta osoittautua suuremmaksi uhaksi sen olemassaololle (Luard 1992, 1).

Näennäisestä yksinkertaisuudestaan huolimatta ilmiö on saanut osakseen lukuisia määritelmiä. Tunnetuin kirjallisuudessa esitelty luokittelu voimatasapainosta lienee Martin Wightin (1966, 151) käsialaa. Wight antoi ilmiölle yhdeksän tuntomerkkiä, joista keskeisimpiä ovat tiivistetysti: 1) vallan jakautuminen tasaisesti; 2) suurvaltojen tasapuolinen laajentuminen heikkojen valtioiden kustannuksella sekä 3) ylivalta. Jotakin voimatasapainon monitahoisesta luonteesta kertoo, että Wight (mt., 159, 165) sisällytti jopa ylivalan osaksi voimatasapainon määritelmää. Ylivaltaa on kuitenkin yleensä pidetty nimenomaan vastakohdana tasapainopolitiikan logiikalle. Historiallisessa analyysissään Wight tarkoitti ylivalalla suurvaltaa, kuten Napoleonin Ranskaa, joka pystyi voimavaroillaan muuttamaan tasapainoa haluamaansa suuntaan. Nykykontekstissa esimerkiksi Israelilla on tällainen rooli 2000-luvun Lähi-idässä, missä Israelin sotilaallinen hegemonia suhteessa sen naapureihin pitää yllä häilyvää alueellista tasapainoa.

Voimatasapainon tarkastelu edellyttää muutamia terminologiaan liittyviä lisätarkennuksia. Kun käytämme ilmaisua ”voimatasapaino” (engl. *balance of power*), yhdistämme ilmiön käsitteenä helposti Euroopan poliittisen ajattelun traditioon. Eittämättä tietoisesti toteutettuna ulkopoliitiikan strategiana voimatasapainon juuret vievät uuden ajan Eurooppaan (ks. Sheehan 1996, luku 2; Nardin 2013, 317). Sen sijaan termit ”vallan tasapainottaminen” (engl. *power balancing*), ”tasapainoilu” (engl. *balancing act*) ja ”tasapainoiluun nojaava käyttäytyminen” (engl. *balancing behaviour*) kuvaavat empiirisellä tasolla täsmällisemmin eri toimijoiden välisiä voimasuhteiden muutoksia, jotka ylittävät tarkasti määritellyt ajallis-paikalliset rajat. Juuri tähän viittaa esityksessään *Politics Among Nations* Hans Morgenthau (2006, 198) voimatasapainoa käsittelevässä luvussa: ”Jos kohta voimatasapainon traditio on yhtä vanha kuin poliittinen historia, systemaattiset pohdiskelut sen ympärillä alkoivat 1500-luvulla ja saavuttivat lakipisteensä 1700- ja 1800-luvuilla.” Mikäli haluamme siis ymmärtää voimatasapainoteoremaa kokonaisvaltaisesti historiallisessa viitekehyksessä, täytyy meidän pystyä erottamaan se ilmiönä voimatasapainoteoriasta, jonka historia ulottuu vain muutaman vuosisadan päähän. Ilmiön ja sitä kuvaavan teoreettisen käsitteen välillä näet näyttää usein olevan varsin pitkä ajallinen viive – vaikka näiden välillä on selkeä side, ei teoreettinen ymmärrys sinänsä ole edellytys itse ilmiön olemassaololle.

Eräs tapa tarkastella voimatasapainon empirian ja teorian välistä juopaa on lähestyä sitä Ludwig Wittgensteinin luoman kielen kuvateorian kautta. Wittgenstein (1922, 2.1–2.2) on pohtinut kysymystä käsitteistä, jotka eivät olleet olemassa menneisyydessä selittämässä men-

neisyyden ilmiöitä puhumalla sanojen ja maailman välisestä suhteesta. Tällä suhteella Wittgenstein tarkoittaa, että sanat joko korreloivat niiden tosiasioiden kanssa, joita ne kuvaavat ja/tai sitten ne tuovat mukanaan tietyn todellisuuden (ks. Aalberts 2016, 184; Berenskoetter 2016, 9–11). Mikäli otamme lähtökohdaksi jälkimmäisen lähestymistavan, luo tämä puolestaan kompastuskiviä myös muiden maailmanpolitiikan peruskäsitteiden kohdalla, sillä jos voimatasapainosta ei löydy eksplisiittisiä mainintoja ennen 1500-lukua, törmäämme samaan ongelmaan esimerkiksi ”diplomatian”³, ”suurvaltojen”⁴ tai ”valtion”⁵, kohdalla (ks. Korvela 2014, 156–160). Ranskalainen assyriologi Bertrand Lafont (2001, 41) on vanginnut asian ytimen kysymällä retorisesti: ”täytyykö diplomatiä käsitteellistää, jotta voimme ylipäättään puhua diplomatiasta?”

Klassisia esityksiä voimatasapainosta antiikista valistuksen aikakaudelle edustavat ennen muuta Polybioksen, Francesco Guicciardinin, François Fénelonin, David Humen, Jean-Jacques Rousseau ja Emmerich de Vattelien kaltaisten ajattelijoiden kirjoitukset. Näistä etenkin Polybios, Guicciardini ja Hume erottuvat joukosta. Modernin ajan tutkijoista mainittakoon muun muassa Raymond Aron, Hedley Bull, Herbert Butterfield, Arthur M. Eckstein, Edward Gulick, Paul Kennedy, Jack S. Levy, Richard Little, Evan Luard, Hans Morgenthau, Paul Schroeder, Michael Sheehan, Kenneth N. Waltz, Martin Wight, Quincy Wright sekä William C. Wohforth. Jo pelkästään tämä valikoitu lista osoittaa, että pohdiskelu voimatasapainoteoriasta on vahvasti sidottu eurooppalaisen poliittisen ajattelun perinteeseen – jopa siinä määrin, että tutkimuskirjallisuudessa on kysytty, onko voimatasapainoteoriaa ylipäättään hedelmällistä tarkastella antiikin aikakauden kontekstissa (ks. Scheidel 2016, 35; Lebow 2008, 289; Levy 2004, 40; Morgenthau 2006, 200; Sheehan 1996, 77).

Yllä kuvattu ajattelutapa on kuitenkin enemmän sidoksissa Eurooppa-keskeiseen tutkimustraditioon kuin siihen, onko voimatasapainon käsite oikeasti sovellettavissa valtiojärjestelmien areenoille esimodernissa maailmassa tai maanosamme ulkopuolella. Taustalla on vaikuttanut käsitys, jonka mukaan yksinomaan renessanssiajan Euroopassa vuorovaikutus

3 Diplomatia-termin käyttö modernissa kontekstissa yhdistetään Edmund Burkeen, jonka kirjoituksista ilmaisu löytyy vuodelta 1796 – taustalla oli ranskankielinen termi ”diplômes”, jolla viitattiin suvereenien hallitsijoiden kirjallisiin määräyksiin (ks. Numelin 1950, 125–126). Antiikin maailmassa ilmaisu ”diploma” kyllä tunnettiin, mutta sillä ei ollut tuolloin valtio-opillista merkitystä, vaan se tarkoitti ”etuoikeutta” (mt., 125; diplomatiasanan etymologiasta ja institutionalisoitumisesta, ks. Jönsson & Hall 2005, 25–26; Roberts 2009, 4–5).

4 Termiä suurvalta käytettiin ensimmäisen kerran modernissa mielessä Wienin kongressin neuvotteluissa, eritoten Iso-Britannian ulkoministeri Lordi Castlereaghin kirjeenvaihdossa vuonna 1814, jolloin Castlereagh kuvaili sitä seuraavasti: ”Voin tyytyväisyydellä ilmoittaa teille, että suurella todennäköisyydellä kongressineuvotteluissa saavutetaan yleinen sopimus ja takuut Euroopan suurvaltojen kesken” (ks. Webster 1921, 88, 307; Danilovic 2002, 27–28).

5 Valtio modernina käsitteenä juontaa juurensa renessanssiajan Italiaan – ”lo stato” ja sen johdannaiset muissa eurooppalaisissa kielissä ”el estado”, ”l’état”, ”Der Staat” ajoittuvat 1400-luvulta 1600-luvulle (mm. Skinner 2009, 325). Käsitteen näkyvimpiä tulkkeja ja popularisoijia ovat ennen muuta olleet Machiavelli, Bodin, Herder, Hegel ja Weber (ma. 325–328; Dyson 1991, 590–593). Ongelmallista on kuitenkin se, että maailmanpolitiikan tutkimuksessa on korostunut modernin kansallisvaltion problematisointi, siinä missä esimodernien varhaisvaltioiden tutkimus on suurelta osin sivuutettu. Äärimmäistä tulkintaa tästä edustaa Anthony Giddensin (1985, 4, 50–51) luonnehdinta, jonka mukaan ”kansainvälisten suhteiden perusta on sidoksissa kansallisvaltioiden syntyyn [...] ja että käsitys valtioiden rajoista on muodostunut kansallisvaltioiden myötä”. Westfalenin rauhan (1648) konstitutiivista merkitystä oppiaineelle korostava lähestymistapa on yksi heijastuma tästä ”presentistisestä” ja osin Eurooppa-keskeisestä ajattelutavasta (ks. Buzan & Little 2001).

poliittisten yksiköiden välillä oli riittävän kehittyntä, jotta voimme puhua voimatasapainosta (ks. Eilstrup-Sangiovanni 2009; Weigall 2002, 22). Toisinaan listaan on toki lisätty esimerkiksi Taistelevien läänitysvaltioiden kausi (475–221 eaa.) Kiinassa, samoin kuin antiikin Kreikan kaupunkivaltioiden välinen vuorovaikutus (ks. Holsti 1992, luku 2). Nykytutkimus suhtautuu kuitenkin avoimemmin mahdollisuuteen nähdä tasapainottamista valtioiden välillä myös esimodernilla aikakaudella. Esimerkiksi historioitsija Arthur M. Eckstein (2006; 2008), joka ammentaa tutkimuksessaan epätyypillisesti maailmanpolitiikan teorioista, on systemaattisesti hyödyntänyt käsitettä analysoidessaan valtiosuhteita antiikin Kreikan ja Rooman poliittisilla areenoilla. On kuitenkin silmiinpistävää, että tässä viitekehyksessä muinaisen Lähi-idän diplomatia on jäänyt maailmanpolitiikan tutkimuksessa edelleen lähinnä kuriositeetin tasolle syvemmän analyysin sijaan.

Hellenistisen kauden historioitsija Polybios, pohti *Historiai*-teoksessaan, miten voimatasapaino vaikutti Syrakusan tyranni Hieron II:n politiikkaan, jossa jouduttiin tasapainoilemaan Karthagon ja Rooman välissä palkkasoturien sodan (240–238 eaa.) aikana. Polybios (1.83.3–83.4) oli vakuuttunut siitä, että Hieron päätös auttaa Karthagoa kukistamaan palkkasoturiin kapinointi perustui tietoiseen pyrkimykseen estää Roomaa vahvistumasta liikaa – tässä Hiero toimi Polybioksen mukaan viisaasti (myös Goldsworthy 2003, 74–75, 135; Waltz 2001, 199). Hieron strateginen dilemma kahden suurvallan välillä lienee tunnetuin eksplisiittinen esimerkki, jossa tämä antiikin auktori kuvaili tasapainopolitiikan logiikkaa. Polybios (2, 18) katsoi myös muualle antiikin maailmaan, muun muassa kreikkalaisten kaupunkivaltioiden liittopolitiikkaan, jonka tavoitteena oli torjua Makedonian hegemoniapyrkimykset Kreikassa 300- ja 200-luvuilla ennen ajanlaskun alkua (myös Hume 1987, alaviite 70). Tässä yhteydessä on muistettava, että suurvalta Persia turvautui voimatasapainon etunäkökohtiin tai vähintäänkin hajota ja hallitse -politiikkaan peloponnesolaissodan aikana turvatakseen etunsa Vähässä-Aasiassa ja läntisellä Välimerellä. On kuitenkin syytä olla varovainen sen suhteen, missä määrin antiikin aikana oli todellista ymmärrystä tasapainopolitiikan luonteesta. Esimerkiksi laajemmassa systeemissä perspektiivissä huomiota on herättänyt se, että hellenistiset kuningaskunnat eivät liittoutuneet johdonmukaisesti keskenään torjuakseen Rooman vallan nousua (230–170 eaa.) läntisellä Välimerellä (ks. Butterfield 1973, 180; Eckstein 2008, 380–81). Olisi silti liioiteltua väittää tasapainopolitiikan loistaneen kokonaan poissaolollaan antiikin aikakaudella. Joka tapauksessa kysymys jakaa tutkijakunnan mielipiteitä. Kansainvälisten suhteiden tutkimuksen englantilaisen koulukunnan tutkijoista esimerkiksi Herbert Butterfield (1966, 133) oli kategorisesti sitä mieltä, ettei voimatasapainon olemusta ymmärretty sen enempää teoreettisella kuin empiirisellä tasolla esimodernilla aikakaudella. Saman teoriasuuntauksen edustaja Hedley Bull (2002: 312, loppuviite 8; ks. myös Little 2007, 149) oli suhtautumisessaan kysymykseen häilyvämpi, mutta taipuvainen lopulta yhtymään Butterfieldin käsitykseen.

Uuden ajan Euroopassa Italian kaupunkivaltioiden järjestelmä, joka käsitti ennen muuta Firenzen, Milanon, Venetsian, Vatikaanivaltion ja Napolin, loi otollisen maaperän voimatasapainon toiminnalle. 1300-luvun lopulta italialaissotiin (1494) ulottuneen ajanjakson aikana keskeisiä elementtejä tasapainopolitiikan synnylle muodostivat institutionalisoitunut

diplomaattinen edustusto, melko tasavahvat osapuolet sekä Italian väliaikainen eristyneisyys maanosan muusta poliittisesta kehityksestä – historioitsijoista muun muassa Garrett Mattingly on pitänyt voimatasapainoa Italiassa esikuvana koko maanosanlaajuiselle kehitykselle muutamaa vuosisataa myöhemmin (ks. Mattingly 1988, 52, 60; Fubini 2000, 25–26, 112; Fletcher 2015, 9, 22). Uutena ulottuvuutena ilmiön historiassa näemme tällöin voimatasapainoa koskevan teoreettisen pohdinnan nyt myös abstraktilla tasolla. Renessanssihistorioitsija Guicciardini (1971, 2–3) muistetaan siitä, että esityksessään *La Storia d'Italia* (*Italian historia*), hän käytti ensimmäistä kertaa eksplisiittisesti ilmaisua, jonka voidaan katsoa viittaavan voimatasapainoon käsitteenä (ital. *in modo bilanciate*, suom. ”tasapainotilassa”) kuvatessaan Firenzen tasavallan hallitsijan Lorenzo de’ Medicin halua säilyttää tasapaino kilpailevien kaupunkivaltioiden Italiassa. Silti vielä renessanssiaikanakaan emme näe systemaattista analyysiä voimatasapainon luonteesta vaan pikemminkin vain eksplisiittisiä viittauksia sen olemassaolosta.

Vasta valistuksen aikakaudella voimatasapaino saa ensimmäistä kertaa osakseen laajempaa teoreettista huomiota valtio-opillisessa mielessä. Valistuksen keskeiset hahmot, kuten Jean-Jacques Rousseau ja Immanuel Kant uskoivat tasapainon pitävän valtiojärjestelmää yllä sisäsyntyisesti. Etenkin Rousseau (2010, 47) katsoi, että ”[j]os se hetkellisesti murtuisikin yhdestä kohtaa, palautuisi se pian ennalleen toisesta kohtaa”. Skotlantilainen valistuksen edustaja David Hume kirjoitti esseen ”Voimatasapainosta” (1752, II.VII.1, 11), jossa hän esitti edelleen ajankohtaisen kysymyksen: ”kuuluuko ajatus voimatasapainosta nykyaikaan vai onko kyse vain ilmaisusta, joka on keksitty myöhemmin?” Humeen pohdinnat ovat tämän artikkelin keskiössä, erityisesti siltä osin kun hän arvuutteli, oliko tasapainopolitiikka valtioiden välillä modernin mailman tuote vai ikivanha periaate, joka on vasta ”viime aikoina” saanut osakseen teoreettista huomiota. Hume päätyi siihen käsitykseen, että voimatasapaino oli vanhempaa perua kuin sitä kuvaava käsite – hän perusteli tätä nojaamalla klassisiin kirjoittajiin, kuten Polybiokseen ja mainitsi esimerkkinä tasapainoon tähdänneen valtataistelun kreikkalaisten kaupunkivaltioiden välillä peloponnesolaissodan yhteydessä sekä Hieron II:n allianssipoliitiikan, joka ensimmäisen puunilaissodan aikana liittoutui ensin Karthagon kanssa Roomaa vastaan ennen siirtymistä myöhemmin Rooman liittolaiseksi.

Valistuksen vuosisadalta on periytynyt voimatasapainoteoriaan usein liitetty ajatus automatiikasta ikään kuin valtiojärjestelmän anarkkinen luonne enemmän tai myöhemmin palauttaisi tasapainon toimijoiden välille. Tämä ennen muuta 1600-luvulta juontuva tulkinta nojaa newtonilaiseen analogiaan, jonka painovoimaa koskevat lait tarjosivat kattavan selityksen niin maanpäällisille kuin taivaallisille ilmiöille, siinä missä voimatasapainon oli määrä antaa selitysmalli ”voimapolitiikan mekaniikalle”, kuten Martin Wight (1979, 168) on asian ilmaissut. Poliittisen taloustieteen saralla Adam Smithin (1776) kapitalismin toimintaa kuvannut käsite ”näkymätön käsi” oli heijastus tästä ajattelutavasta (ks. Gulick 1967, 84–85; Watson 1992, 200–201). Tarkasteltaessa valtiosuhteiden historiaa tällaista systeemistä itseohjautuvuutta ei kuitenkaan ole johdonmukaisesti havaittavissa sen enempää kauempaa menneisyydessä kuin uuden ajan Euroopassa (Buzan ym. 1993, 93–101). Silti tutkimuskirjallisuudessa newtonilainen voimatasapainon tulkinta nousee aika ajoin edelleen esille (ks.

Patomäki 2002, 21–22, 32, alaviite 4). Siinä missä tasapainopolitiikka on ylläpitänyt moninaisuutta ja vallan pluralismia, joskaan ei pysyvää rauhaa, on voimatasapaino myös aika ajoin pettänyt. Näkyviä esimerkkejä tästä tarjoavat niin tasapainopolitiikan kultaisena vuosisatana pidetyn 1700-luvun ja 1800-luvun vaihteessa käydyt Napoleonin vastaiset koalitionsodat⁶ kuin Kansainliiton epäonnistuminen kollektiivisen turvallisuuden luomisessa 1930-luvulla. Varhaisempana esimerkkinä voimatasapainon pettämisestä mainittakoon jo esille noussut hellenististen kuningaskuntien kykenemättömyys liittoutua keskenään nousevaa Rooman mahtia vastaan toisella vuosisadalla ennen ajanlaskun alkua.

Voimatasapainon luonteeseen liittyy läheisesti kompleksisuus ja moniulotteisuus. Tasapainon sijaan on oikeampaa puhua ”voimatasapainoista” monikossa, sillä ilmiö on menneisyydessä muuttanut useasti muotoaan. Paikallinen ja yleinen voimatasapaino, vihamielinen ja yhteistyöhön perustuva tasapaino sekä ”pehmeä” tasapainottaminen ovat yleisimpiä kirjallisuudessa käytettyjä termejä tälle ulkopoliittikan traditiolle (ks. Neff 2005, 219–221; Pape 2005, 9–11; Paul 2005, 47, 58–59, 61, 64, 70). Tässä artikkelissa huomio kiinnittyy ennen muuta paikallisen ja laajemmalle alueelle vaikuttavan yleisen voimatasapainon väliseen suhteeseen sekä siihen, missä määrin tasapainopolitiikka voi palvella valtioiden yhteisiä intressejä pelkän rivaliteetin sijaan. Esimerkiksi Richard Little (1989, 87; 2007, 67–68) maailmanpolitiikan tutkimuksessa sekä historioitsijat A. F. Pollard (1923, 52), A. J. P. Taylor (1954, xix) ja Edward Gulick (1967, x, 155, 307–308) ovat kiinnittäneet huomiota siihen, että voimatasapaino on palvellut myös rauhaa siinä missä sotaakin. Yhteistyöhön perustuva ja suurvaltasuhteita ohjaava tasapainopolitiikka ei kuitenkaan ole Wienin kongressista alkunsa saanut prosessi, vaan tämä kehitys ulottuu huomattavasti varhaisempaan aikaan.

Yleisempi on silti ollut käsitys, jonka mukaan voimatasapaino kytkeytyy yksipuolisesti sotaan, salaiseen diplomatiaan ja vastakkaisiin liittoihin (ks. Klieman 2015b, 4–5; 2015a, 254, 257). Tähän on ennen muuta vaikuttanut Yhdysvaltain presidentti Woodrow Wilsonista viimeistään alkunsa saanut kielteinen suhtautuminen tätä ulkopoliittikan strategiaa kohtaan.⁷ Ensimmäisen maailmansodan kontekstissa Wilsonin (1917) voimatasapainotraditiota vastaan esittämällä kritiikillä oli sijansa, mutta laajemmassa historiallisessa tarkastelussa se ei kerro koko totuutta käsitteen luonteesta. Toisaalta on myönnettävä, että tasapainopolitiikan keskeinen tavoite on ollut tasapainon säilyttäminen suurvaltojen välillä pikemmin kuin yleisen rauhan tai valtiollisen suvereniteetin ylläpitäminen. Silti 2000-luvulla voimatasapaino on haluttu valjastaa palvelemaan demokraattisia arvoja maailmanpolitiikassa – tämä on ilmennyt niin sanottuna Bushin oppina Yhdysvaltain turvallisuusstrategiassa (2002), jossa presidentti Bush totesi Yhdysvaltain asettavan tavoitteekseen ”luoda voimatasapaino, joka

6 Preussilainen upseeri Friedrich von Gentz esityksessään Euroopan valtioista ennen ja jälkeen Ranskan valtakumouksen (1801) kytki Euroopan sen hetkisen alennustilan voimatasapainon laiminlyömiseen maanosan keskeisten valtojen toimesta (ks. Luard 1992, 18–19).

7 Senaatissa tammikuussa 1917 pitämässään puheessa presidentti Wilson tuomitsi salaisen diplomatian ja puhui tarpeesta luoda ”vallan yhteisö”, joka korvaisi ”voimatasapainoon perustuvan järjestäytyneen rivaliteetin valtioiden välillä”. Käsité sai reilua vuosikymmentä myöhemmin nykyisen muotonsa ”kollektiivinen turvallisuus” Neuvostoliiton ulkoministeri Maxim Litvinovin mukaan (ks. Andreatta 1996, 136). Wilson ei ollut ainoa, joka näki tasapainopolitiikan sotien keskeisenä syynä – ensimmäisen maailmansodan aikana brittiläinen filosofi ja historioitsija G. Lowes Dickinson (1916, 24, 42, 101; 1926) kytki kansainvälisen anarkian ja voimatasapainon selittämään eurooppalaisen valtiojärjestelmän epävakaisuutta ja konfliktiherkkyttä (ks. Korvela 2016, 15).

suosii vapautta” (myös Little 2007, 79–84; Best ym. 2015, 610). Vaikka tämä ylevä päämäärä ei ole aina johdonmukaisesti Yhdysvaltain ulkopoliitikassa toteutunut, on tällaisessa tasapainopolitiikan tulkinnassa kaikuja demokraattisen rauhan teoriasta. Samalla on kuitenkin syytä tiedostaa, että mitä enemmän liitämme erilaisia oletuksia voimatasapainoon, sitä vähemmän käsitteellä on selitysarvoa – tässä mielessä ilmiö saa helposti myös 2000-luvun kontekstissa cobdenilaisia piirteitä osakeen (ks. Levy 2004, 34).

Valtioiden väliseen tasapainottamiseen liittyy läheisesti myös niin sanottu voittajan vankkurit -ilmiö (engl. *bandwagoning*) eli heikomman osapuolen siirtyminen voittavana osapuolelta pidetyn leiriin jälkimmäisen ehdoilla. Tämä Quincy Wrightin (1942, 136, 784–785, 1258–1259) kansainvälisen politiikan tutkimukseen tuoma ja myöhemmin Kenneth Waltzin (1979, 125–126) popularisoima käsite oli vahvasti läsnä muinaisen Lähi-idän diplomatiassa, samoin kuin kreikkalais-roomalaisessa maailmassa. Käsite nousi ajankohtaiseksi 2000-luvun alussa, kun useat itäisen Euroopan NATO-jäsenvaltiot, niin sanottu uusi Eurooppa, päätti tukea Yhdysvaltoja Irakin sodassa (2003) vastakohtana Ranskan ja Saksan edustamalle niin sanotulle vanhalle Euroopalle (Grigorescu 2008, 286–287). Vastoin yleisesti luultua käsitystä voittajan vankkurit -ilmiö ei ole täysin voimatasapainon logiikan vastaista. Keskeistä on oivaltaa, että ilman ymmärrystä voimasuhteiden muutoksista voimatasapainon periaatteiden mukaisesti, eri toimijat eivät osaisi valita voittavaa osapuolta omien intressiensä pohjalta. Voittajan vankkurit -ilmiö ja tasapainopolitiikka eivät ole näin täysin toisilleen vastakkaisia, kuten esimerkiksi Waltz (1979, 126) esittää, vaan ne voidaan nähdä osana samaa systeemistä jatkumoa, joskin toistensa ääripäissä – siinä missä tasapainottamisen tavoite on löytää vakaus, voittajan vankkurit -ilmiössä pyritään muutokseen (ks. Schweller 1994, 72, 80, 107; Little 2007, 261). Artikkelin viimeisessä osuudessa siirrytään nyt tarkastelemaan sitä, mitä muotoja, yllä kuvatun valossa, voimatasapaino sai osakseen muinaisessa Lähi-idässä.

Voimatasapainopolitiikkaa Lähi-idässä toisella vuosituhannella ennen ajanlaskun alkua

Voimatasapainoa pidetään yhtenä niistä harvoista käsitteistä, joita sekä kansainvälisen politiikan tutkijat että historioitsijat hyödyntävät tutkimuksissaan. Syynä tähän on pidetty voimatasapainoteorian transhistoriallista luonnetta, joka tekee siitä varsin mielekkään analyysin kohteen yli ajallis-paikallisen kontekstin. Varhaisena esimerkkinä tästä voidaan pitää Lähi-idän suurkuninkaiden ja vasallivaltioiden välistä kompleksista vuorovaikutusta, jonka yhtenä ilmentymänä oli tasapainopolitiikan etunäkökohdat keskinäisissä liittosuhteissa. Maailmanpolitiikan tutkimuskirjallisuudessa tämä vaihe valtiosuhteiden historiassa on jäänyt melko vähälle huomiolle. Tilanne on kuitenkin alkanut muuttua 2000-luvulla siltä osin, että muinaisen Lähi-idän diplomatiikkaa käsitteleviä kansainvälisen politiikan artikkeleita on ilmestynyt muun muassa *Diplomacy & Statecraft* -journaalissa (mm. Cohen 1996; 2001; Aissaoui 2019/ilmestyy). Englantilaisen koulukunnan sisällä Adam Watson (1992) sekä Barry Buzan ja Richard Little (2000) ovat tutkimuksissaan viitanneet muinaisen Lähi-idän alueen valtioiden diplomaattisuhteisiin. Ehkäpä merkittävimpana yksittäisenä tutkimuksena voidaan pitää Raymond Cohenin ja Raymond Westbrookin toimittamaa teosta *Amarna Diplomacy: The*

Beginnings of International Relations (2000), sillä esitys toi muinaisen Lähi-idän diplomatian sekä erityisesti niin sanotun Amarna-kauden (n. 1365–1330 eaa.) diplomaattisen kirjeenvaihdon laajemman akateemisen tutkijakunnan tietoisuuteen yli oppiainerajojen (ks. Aissaoui 2018). Ongelmallista on kuitenkin tutkimuksen ohuus, ja etenkin se, että maailmanpolitiikan keskeisten käsitteiden tarkastelu on jäänyt sellaisten oppiaineiden kuten assyriologian ja egyptologian varaan, joiden tutkijoilla ei ole niistä samanlaista substanssiosaamista kuin kansainvälisten suhteiden tutkijoilla. Toisaalta maailmanpolitiikan sisällä, oppiaineen lähestymistavan vuoksi, tutkijat vain harvoin tuntevat syvällisesti muinaisen Välimeren alueen historiaa (ks. Eckstein 2006, 7).

Kun astumme muinaista Lähi-itää tarkastelevalle poliittiselle areenalle, voimme jakaa valtiosuhteiden dynamiikan kolmeen kronologiseen vaiheeseen. Ensimmäinen ajoittuu suurten territoriaalisten valtioiden muodostumiseen keskipronssikauden aikana (n. 2300–1600 eaa.), toinen alati muuttuvaan voimatasapainoon myöhäispronssikaudella (n. 1600–1200 eaa.) sekä kolmas alueellisen valtiojärjestelmän romahtamiseen, jota seurasi lopulta Assyrian hegemoninen vaihe (n. 1200–900 eaa.).⁸ Tässä esityksessä mielenkiinto kohdistuu keskipronssikauden lisäksi ennen muuta myöhäispronssikauteen, sillä juuri tuohon ajanjaksoon ajoittuu selkein näyttö tasapainopolitiikasta. Silti on syytä tiedostaa, että myöhäispronssikauden diplomatia perustuu niihin käytäntöihin, jotka olivat olemassa jo kolmannella vuosituhannella ennen ajanlaskun alkua (ks. Charpin 2006; Kitchen & Lawrence 2012, 3–4, 5, 9; Podany 2014a, 29–30).

Toisen vuosituhannen poliittinen näyttämö Lähi-idässä piti sisällään viisi mahtivaltiota – Egyptin, Mitannin, heettiläisvaltion, Babylonian ja Assyrian. Ryhmän ulkopuolelle sijoittui nykyisen Länsi-Iranin suunnalla Elam, jonka välinen vuorovaikutus lännessä rajoittui lähinnä vain Babylonian suuntaan. Tämän lisäksi alue muodostui lukuisista kaupunkivaltoista, joista tunnetuimpia olivat Amurru, Byblos, Kadesh, Megiddo, Shechem ja Ugarit Levantin (nyk. Syyro-Palestiina) alueella – tyypillisesti useimmat niistä olivat alisteisessa vasallivaltion asemassa osana yllä mainittujen suurvaltojen etupiiriä. Asetelmaan kuuluivat myös vähälukuisemmat itsenäiset kaupunkivaltiot, joista tunnetuimpina olivat Alashiya ja Arzawa nykyisen Kyproksen ja Anatolian alueella – itsenäisten polisten asemaan vaikutti toki myös maantiede, sillä Vähä-Aasia ei koskaan ollut täysin heettiläisten kontrollissa ja Kypros oli luonnostaan suojatummassa asemassa saarivaltiona. Belgialainen assyriologi George Dossin (1938, 117–118; ks. myös Beaulieu 2018, 80; Munn-Rankin 1956, 74; Sasson 2015, 82) on avannut osuvasti polisten välisiä suhteita muinaisessa Lähi-idässä antamalla seuraavan kuvauksen:

Ei ole olemassa kuningasta, joka yksinään olisi väkivahva. Kymmenen tai viisitoista kuningasta seuraa Hammurabia Babylonin herraa, yhtä moni seuraa Rim-Siniä Larsan herraa, yhtä moni Ibal-pi-eliä Eshnunnan herraa, yhtä moni Amut-pi-eliä Qatnan herraa. Kaksikymmentä kuningasta seuraa Yarim-Limiä Aleppon herraa.

8 Muinaisen Lähi-idän historian kronologia ei ole ongelmaton. Tutkimuskirjallisuudessa käytetään erilaisia ajanlaskumenetelmiä – näistä yleisin on ns. keskikronologia (mm. Podany 2014b). Lienee selvää, että vanhan ajan historian ajoittaminen on luonteeltaan sisäsyntyisesti suhteellista, ei absoluuttista.

Lainaus on Itur-Asdunin, Zimri-Lim kuninkaan lähettilään, käsialaa – lähde on Mar-in kaupungista löydetystä arkistosta 1800-luvulta ennen ajanlaskun alkua.⁹ Vaikka tarkempi konteksti ei tekstistä avaudu, on se vakuuttava osoitus keskenään kilpailevista suurkuninkaiden johtamista valtioista, jossa voimatasapaino pikemmin kuin hegemonia tai stereotyyppinen ”itämainen despotismi” oli valtioiden ulkosuhteita ohjaava periaate (ks. Fleming 2004, 238–239). Toisen vuosituhannen alussa tyypillinen valtiollinen toimija oli kaupunkivaltio, joskin tähän aikaan niiden rinnalle sijoittuu myös suurvaltojen vähittäinen nousu, josta aikakauden tunnetuin esimerkki oli babylonialainen hallitsija Hammurabi, joka alisti valtaansa Zimri-Limin johtaman Mar-in kaupungin. Kaupunkivaltioiden runsauteen vaikutti osaltaan maantiede, erityisesti Levantin alueella, missä vuoristoisuus, jokilaaksot ja metsät suosivat pienempien poliittisten yksiköiden muodostumista. Tällaisessa ympäristössä on osuvampaa puhua polisten välisistä suhteista pikemminkin kuin kansainvälisistä suhteista, sillä jälkimmäinen on Jeremy Benthamin (2000, 10, 236) 1700-luvulla lopulla luoma käsite kuvaamaan modernien kansallisvaltioiden vuorovaikutusta (myös Nardin 2013, 316–317; Osiander 1994, 2). Polis on hyödyllinen termi sikäläkin, että se sulkee sisäänsä erilaisia toimijoita, olivat nämä sitten heimoyhteisöjä, kaupunkivaltioita tai suuria territoriaalisia valtioita. Joka tapauksessa polisten välinen yhteistyö ja kilpailuhenkisyys pakottivat kehittämään pitkälle viedyn diplomaattisen järjestelmän, missä myös rauhanomaisilla keinoilla, kuten esimerkiksi allianssipolitiikalla ja sopimussuhteilla, oli tärkeä merkitys. Tämä puolestaan loi edellytykset sellaisen valtiojärjestelmän synnylle, jonka yhdistämme herkästi myöhempien aikojen valtiohistoriaan.

Territoriaalisuus näkyi myös alueen valtioiden välisissä sopimussuhteissa, jotka paitsi säätelivät valtiosuhteita olivat sinällään myös suvereniteetin ilmaus. Sopimukset jaettiin tasa-arvoisiin ja epätasa-arvoisiin sopimuksiin – edellisiä solmittiin useimmiten suurkuninkaiden välillä, jälkimmäisiä taas vasallien ja suurkuninkaiden välillä. Tasa-arvoista suhdetta mahti-valtioiden välillä kuvasi ilmaisu ”veli”, johon ei liittynyt minkäänlaista biologista sukulaisuussuhdetta. Alueen suurvallat olivat mustasukkaisesti tietoisia siitä, että veli-nimityksen käyttö merkitsi kuulumista ”suurvaltojen klubiin” – tämä diplomaattinen protokolla on tullut vastaan myös myöhemmissä valtiohistorian vaiheissa (ks. Tadmor 1979, 3; Amm. Marc. 17. 5. 3–10; Kissinger 1994, 104). Alisteista suhdetta vasallien ja suurkuninkaiden välillä sen sijaan kuvasivat ilmaisut ”isä” ja ”poika”. Kirjalliset sopimukset, joita on muinaisesta Lähi-idästä säilynyt noin seitsemänkymmentä, olivat usein hallitsijoiden välisiä, joten ne piti neuvotella uudestaan jommankumman osapuolen kuoltua (ks. Beckman 2003, 754; Lafont 2001, 55). Tästä huolimatta sopimuksilla oli suuri merkitys, sillä ne säätelivät polisten välisten keskinäisten suhteiden systeemistä luonnetta – keskeisiä teemoja olivat puolustus- ja rajakysymykset sekä maanpakolaisten luovutukset. On mielenkiintoista, että alisteisessa asemassa olleet vasallivaltiotkin saivat itse solmia sopimuksia, niin kauan kuin ne eivät loukanneet vasallisopimuksen säädöksiä. Herkän tasapainon ylläpitäminen edellytti joissakin tapauksissa sitä, että perinteinen jako tasa-arvoisten ja epätasa-arvoisten sopimusten välillä saattoi hämärtyä suurkuninkaan ja vasallin välillä jälkimmäisen eduksi.

⁹ Mari sijaitti nykyisessä Tell Haririn kaupungissa Itä-Syyriassa. Kaupungista löydettiin 1930-luvulla tuhansia savilaattoja, joista arviolta n. 9000 on julkaistu – ne ovat lisänneet ymmärrystämme muinaisen Lähi-idän diplomatiasta vanhan Babylonian (n. 2000–1600 eaa.) ajalta (ks. Sasson 2015, 1–2, 4, 16).

Alati muuttuvan tasapainon vuoksi esimerkiksi heettiläisvaltio oli valmis lähettämään ylhäissukuisia naisiaan avioliittoon vasallikuninkaiden kanssa pyrkimyksensä lujittaa ole-massaolevia liittolaissuhteita (ks. Liverani 2001, 191–92; Munn-Rankin 1956, 76, 79–80). Voimasuhteiden rakentuessa jyrkän hierarkisesti muinaisessa Lähi-idässä selittäväksi teki-jäksi tässä käy nimenomaan voimatasapainon etunäkökohdat – mahtivaltiot Egypti, Mitanni, heettiläisvaltio ja Assyria olivat valmiita tekemään kompromisseja statuskysymyksissä, jot-ta vasallit pysyivät näiden leirissä ja olivat valmiita edistämään suurkuninkaiden suurvalta-asemaa ja alueellisia intressejä (ks. Gadd 1975, 27; Tignor 2018, 96, 98). Nykyisen Syyrian alueella sijainnut Marin valtio oli paikallinen suurvalta, jonka ”valtionarkistoista” on löytynyt suoraa näyttöä siitä, mikä merkitys liittolaisten hankkimisella ja säilyttämällä oli alueellisen tasapainon nimissä. Tämä käy ilmi, kun Marin hallitsijaa Zimri-Limiä ohjeistetaan puhutte-lemaan potentiaalista liittolaista Hanzatin kuningasta Aduna-Addua ”veljeksi” ”pojan” sijaan, sillä vaakakupissa oli taata, ettei jälkimmäinen solmisi liittoa Marin kilpailijan ja vihollisen Yamhadin kanssa tämän diplomaattiseen protokollaan liittyvän kömmähdyksen vuoksi (ks. Sasson 2015, 83, 84, alaviitteet 159–160). Oman lukunsa muodostivat suurvaltojen alaisuudessa olleet vasallivaltiot, joista osa loikkasi ajoittain vastapuolen leiriin – näistä loikkareista¹⁰ huolimatta sopimusjärjestelmä loi ennustettavuutta valtiosuhteisiin, mikä osaltaan vähensi avointen konfliktien kroonista puhkeamista (ks. Several 1972; Kaufman ym. 2007, 235).

Toisen vuosituhannen puolivälissä Lähi-idän poliittinen kartta alkoi muuttua siten, että kaupunkivaltioiden lisäksi alueelle alkoi muodostua useita samaan aikaan vaikuttavia suur-valtoja – Egyptin lisäksi Mitanni Syyriassa, Babylonia Irakissa, heettiläisvaltio Turkissa ja Assyria Pohjois-Irakissa. Kyse oli suurvalloista siinä mielessä, että ne olivat suuria, kaupun-kivaltioista laajentuneita monietnisiä poliittisia yksiköitä, joiden rakenteelle oli tyypillistä keskus ja sille alisteiset periferiset alueet (ks. Barjamovic 2016, 120–153; Marcus 1998, 92; Van De Mierop 2004). Vaikka kyse on esimoderneista valtioista, suvereniteetti oli jatkuvasti läsnä suurkuninkaiden suhteissa. Amarna-kirjeenvaihdosta, yhdestä toisen vuosituhannen loppupuolen tärkeimmistä säilyneistä primaarilähteistä, opimme miten Babylonian hallitsija Burna-Buriash II ilmaisee närkästyksensä, kun Egyptin farao on valmis tunnustamaan As-syrian hallitsijan Ashur-uballitin suurkuninkaiden joukkoon – käytännössä tämä merkitsi sitä, että Assyria ei enää ollut Babylonian vasalli (EA 15–16, ks. Moran 1992, 37–41). Kyse ei ollut tässä vain suurvaltastatuksesta, joka sai Babylonian kohdalla kolauksen, vaan myös siitä, että Assyrian nousun myötä alueellinen voimatasapaino alkoi muuttua niin Mesopotamiassa kuin myöhemmin koko Lähi-idän alueella (mm. Kuhrt 1995: 350–355). Sama lähde tarjoaa meille konkreettisen esimerkin territoriaalisuuden merkityksestä muutamassa kirjeessä, joissa puhutaan viestinviejille annetuista ”passeista” tai kulkuvista näiden siirryttyä esimerkiksi Mitannista Kanaanin kautta Egyptiin (EA 30, ks. Moran 1992, 100) tai Alashiyasta Egyptiin

10 Toisen vuosituhannen Lähi-idässä tunnetuimpana valtaleiristä toiseen loikkaamista yrittänyttä paikallishallit-sijaa voitaneen pitää Amurrua (nyk. Libanonin ja Syyrian vastainen raja) vaikuttanutta Abdi-Ashirtaa, jonka edesottamukset mainitaan Amarna-kirjeissä (EA 62). Hän osoittautui lopulta liian kunnianhimoiseksi, tuli van-gituksi ja viedyksi Egyptiin, missä hän sai tiettävästi kuolemantuomion (ks. EA 101). Hänen poikansa Aziru ei kuitenkaan suostunut alistumaan Egyptin vasalliksi, vaan hänen johdolla Amurru siirtyi lopulta heettiläisten puolelle (ks. Beckman 1999, 36).

ja takaisin (EA 39–40, ks. Moran 1992, 112–113), joskaan varsinaisesta diplomaattisesta immunitetistä ei näin varhaisessa vaiheessa toki ole vielä syytä puhua (mm. Oller 2006, 1467).

Edward Carr (2016, 102–103) on todennut kyvyn käydä menestyksekkäästi laajamittaista sotaa yhdeksi tärkeäksi suurvaltiuden tuntomerkeksi. Toisen vuosituhannen Lähi-idässä konfliktit eivät vielä olleet luonteeltaan tällaisia uuvuttavia koalitionsotia. Silti myös Etu-Aasiassa oli sodalla näkyvä vaikutus polisten välisiin suhteisiin, sillä ne vaikuttivat suoraan suurkuninkaiden asemaan ja toisaalta voimatasapainoon niin paikallisesti kuin alueellisesti. Vaikka tässä yhteydessä ei ole tarpeen kuvata yksityiskohtaisesti yksittäisiä yhteenottoja, huomionarvoisia kyseiseltä ajanjaksolta olivat kuitenkin Megiddon (n. 1457–1455 eaa.), Kadeshin (n. 1274 eaa.) ja Nihriyan (n. 1237 eaa.) taistelut. Niistä ensimmäinen ei olennaisesti muuttanut alueellista tasapainoa, kun taas kaksi jälkimmäistä olivat suurvaltakonflikteja, joilla oli merkitystä koko Lähi-idän alueen tasapainon kannalta.

Megiddo muistetaan 300 kaupunkivaltion kapinasta Levantin alueella Egyptin hegemoniapyrkimyksiä vastaan. Egyptille alue oli tärkeä, sillä Palestiina muodosti puskurivyöhykkeen ulkoista uhkaa vastaan, samalla kun faraiden maa halusi turvata laskusuunnassa olevan asemansa alueella sekä pitää Mitannin etupyrkimykset aisoissa Levantissa. Megiddon konflikti oli kuitenkin luonteeltaan paikallinen välien selvittely – Mitanni vaikutti tapahtumien kulkuun vain epäsuorasti, ja siksi voitokkaan Egyptin ei tarvinnut olla huolissaan voimatasapainon järkkymisestä. Muutamaa vuosisataa myöhemmin käyty Kadesh sen sijaan oli klassinen suurvaltojen välinen yhteenotto – tälläkin kertaa kiistan kohteena oli Syyro-Palestiina. Pelissä oli nyt kahden suurvallan ja suurkuninkaan, Egyptin Ramses II:n ja heettiläisvaltakunnan Hattushili III:n, arvovalta. Vaikka kumpikaan osapuoli ei saavuttanut ratkaisevaa voittoa, oli se Egyptille arvovaltatappio, sillä se oli ensimmäistä kertaa sitten Hyksos-kansan hyökkäyksen kohdannut vertaisensa Lähi-idässä. Kadeshin perintö on jäänyt elämään kansainvälisiin suhteisiin 2000-luvulle asti, mistä on muistona YK:n turvallisuusneuvostoon johtavan sisäkäynnin yläpuolella säilytettävä kopio rauhansopimuksesta symbolisoimassa rauhan ja hyvän tahdon ideaalia kansakuntien välillä (ks. Bryce 2006, 1).

Heettiläisten nousu ja tämän vaikutukset alueen yleiseen voimatasapainoon alkoivat näkyä jo vuoden 1400 tienoilla, jolloin Mitanni solmi rauhan pitkäaikaisen kiistakumppaninsa Egyptin kanssa – useat tutkijat ovat hakeneet selitystä allianssipolitiikan muutokselle nimenomaan tasapainopolitiikan näkökohdista tilanteessa, jossa Mitanni näki heettiläisvaltion yhä suurempana turvallisuusuhkana (ks. Charpin 2006, 820; Wilhelm 2006, 1249–1251). Varsin raju systeeminen voimatasapainon muutos nähtiin, kun Mitannin suurvalta romahhti heettiläisen kuningas Suppiluliuman edessä (1350 eaa.) juuri käynnissä olevan Amarna-kirjeenvaihdon aikana (ks. Van De Mierop 2010, luku 9). Kun Nihriyan taistelu muutama vuosikymmen Kadeshin jälkeen oli käyty, asetelma oli muuttunut sikäli, että nyt Assyria oli vahvistunut suhteessa ympäröiviin valtioihin ja tässä konfliktissa vastaan ottavana puolena oli heettiläisvaltio. Vaikka itse taistelu oli rajatumpi kuin Kadeshin tapauksessa, oli sillä samanlainen psykologinen vaikutus kuin Mitannin valtion romahtamisella – Nihriya oli viimeinen suuri yhteenotto ennen koko Lähi-idän valtiojärjestelmän kaatumista 1100-luvulla ennen ajanlaskun alkua.

Tarkasteltaessa muinaisen Lähi-idän valtiosuhteita voimatasapainon näkökulmasta joudumme väistämättä pohtimaan kysymystä siitä, mikä teki mahdolliseksi alueellisen valtiojärjestelmän muodostumisen, missä ”yhden valtion teoilla oli vaikutuksia muiden valtioiden kohtaloihin, ja missä valtioiden välillä vallitsi keskinäisriippuvuuden verkosto” (ks. Fagan 2003, 24: 27:47–28:32). Antropologi Brian Faganin luonnehdinta on varsin lähellä Hedley Bullin (2002, 9–10) klassista valtiojärjestelmän määritelmää ja sikäli olennainen, että ilman systeemistä luonnetta emme voi katsoa voimatasapainon vallinneen alueen valtioiden välillä (myös Gulick 1967, 5; Liverani 1990, 13–15). Vastaus kysymykseen on kompleksinen eikä sitä pystytä tässä esityksessä kokonaisvaltaisesti avaamaan. Erään näkökulman kuitenkin tarjoaa käsite ”vertaispolisten välinen vuorovaikutus” (engl. *Peer-Polity Interaction*). Yhteinen diplomatian kieli babylonia suurkuninkaiden ja vasallien välillä, sopimussuhteet sekä pitkien etäisyyksien päähän ulottuva kaupankäynti ovat esimerkkejä tällaisesta kanssakäymisestä. Vertaispolisten välinen vuorovaikutus pätee muinaisen Lähi-idän ympäristöön erityisesti siksi, että se ottaa holistisesti huomioon kilpailun ja imitaation, jotka saavuttivat poikkeukselliset mittasuhteet eri polisten välillä juuri myöhäispronssikaudella (ks. Renfrew 1986, 1–18; Van De Mieroop 2010, 230–231). Euroopan nousun taustalla uuden ajan alussa on nähty samanlaista dynamiikkaa, mutta ilmiötä voidaan pitää huomattavasti vanhempana (mm. Kennedy 1987, xvi–xvii, 21–22). Toisaalta yhdellä käsitteellä ei voida vangita niitä valtion muodostukseen moninaisesti vaikuttaneita voimia, mitkä lopulta myötäsynnyttivät myös tasapainopolitiikan muodostumisen Lähi-idässä (ks. Scheidel 2016). Joka tapauksessa muinaisen Etu-Aasian analysointi tarjoaa maailmanpolitiikan tutkimukselle mahdollisuuden tarkastella valtioita ja valtiojärjestelmiä pidemmän ajallisen viitekehyksen puitteissa kuin mihiin oppiaineen sisällä on perinteisesti totuttu.

Johtopäätökset

Ken Booth ja Nicholas Wheeler (2008, 13) teoksessaan *The Security Dilemma: Fear, Cooperation and Trust in World Politics* esittivät tutkimuskirjallisuudessa usein toistetun ajatuksen, jonka mukaan Thukydideen mestarillinen kuvaus peloponnesolaissodasta tarjoaa ensimmäisen todellisen analyysin kansainvälisen anarkian logiikasta. Tässä artikkelissa on haluttu osoittaa, että voimme mennä valtiosuhteiden historiassa helposti yli tuhat vuotta ajassa taaksepäin löytääksemme valtiojärjestelmän, joka täyttää Boothin ja Wheelerin kriteerit vähintäänkin yhtä hyvin. Toisen vuosituhannen Lähi-idän diplomatia erosi Kreikan kaupunkivaltioista, samoin kuin muinaisesta Intiasta tai Kiinasta, joiden alueella kehitys vei kohti yhtenäisvaltion luomista, myös muutoin kuin varhaisemman kronologiansa puolesta. Etu-Aasiassa näemme etenkin Mari- ja Amarna-kausilla polisten välisen areenan, missä kielellisesti ja kulttuurisesti toisistaan eroavat toimijat muodostivat muun muassa tasapainopolitiikkaan nojaamalla poliittisen areenan toisinaan taistellen, toisinaan yhteistyötä tehden. Yhteinen diplomatian kieli, babylonia, ja pitkälle viedyt sopimusjärjestelyt toimijoiden välillä antavat kosmopoliittisuudessaan muinaisen Lähi-idän valtiojärjestelmälle tunnusmerkistön, jota emme yhtä selkeästi näe muiden varhaisten Euraasian alueella vallinneiden valtiojärjestelmien sisällä (ks. Cohen 1999, 10–11; Liverani 2005, 3, 7). Tämä on osoitus siitä, että pystymme myös vanhalla ajalla

(n. 3000 eaa.–476 jaa.) tutkimaan voimatasapainoa – ajanjakso ei ollut näin pelkästään hegeemonian ja imperiumien rakentamisen aikaa. Lähi-idässä tällaista kehitystä tuki jo pelkästään ymmärrys territoriaalisuudesta, jota erilaiset polisten väliset sopimukset ja viestinviejien kulkuluvat edustivat.

Voimatasapainoteoriaan on perinteisesti liitetty lähes myyttisiä olettamuksia ilmiön synnystä, mekaniikasta ja toimintaympäristöstä. Jos kohta olisi liioiteltua, presentististä ja Eurooppa-keskeistä lähestyä voimatasapainon genealogiaa ainoastaan uuden ajan lähtökohdista käsin, on totta että käsiteteoreettisesti kyse on nimenomaisesti eurooppalaisen poliittisen ajattelun traditiosta, jonka juuret ulottuvat renessanssijan Italiaan. Voimatasapainon kehitystä tarkasteltaessa on kuitenkin muistettava, että valtion ja diplomatian tavoin tasapainopolitiikassa on kyse ennen muuta prosessista, jonka kehityskaari avautuu moniulotteisemmin, kun otamme huomioon myös empiirisen näkökulman – jälkimmäiselle luo edellytykset valtiohistoriaan perehtyminen vuosituhantisen perspektiivin kautta. Tässä esseessä kysymystä on lähestytty muinaisen Lähi-idän historian näkökulmasta. Lähi-itää pidetään alueena, missä syntyivät maailmanhistorian ensimmäiset merkittävät innovaatiot. Näiden joukkoon kuuluvat ennen muuta maanviljely, kaupungit, kirjoitustaito, hallinto, lakikokoelmat, sosiaalinen hierarkia ja valtionmuodostus (ks. Ferguson & Mansbach 1996, 65, 88; Hallo 1996, 324–332). Tässä valossa ei liene poikkeuksellista, että voimme löytää Etu-Aasiasta ensimmäiset kirjalliset valtiohistorian kuvaukset, jotka viittaavat tasapainopolitiikan noudattamiseen. Alueen toisen vuosituhannen historiaan perehtyneet tutkijat, kuten Mario Liverani (1990, 14), eivät ole empineet puhua ”voimatasapainon aikakaudesta” tai ensimmäisestä ”kansainvälisestä aikakaudesta” valtiosuhteissa (ks. Monroe 2009, 293, 297). Vaikka renessanssidiplomatian merkittävä innovaatio, pysyvä diplomaattiedustusto, puuttuikin Lähi-idästä, samoin kuin antiikin Kreikasta ja Roomasta, ei tämä toiminut esteenä monimutkaiselle keskinäisriippuvuudelle, jonka piiriin myös voimatasapaino kuului jo vuosituhansia sitten.

Lähteet

- Aalberts, Tanja (2016): ”Sovereignty”. Teoksessa: F. Berenskoetter (toim.) *Concepts in World Politics*. Lontoo: Sage, 183–199.
- Aissaoui, Alex (2016): ”Suomen tulee selkiyttää turvallisuusratkaisujaan”. *Helsingin Sanomat Vieraskynä*, 19.8.2016.
- Aissaoui, Alex (2018): ”The Amarna Diplomacy in IR Perspective – A System of States in the Making”. *Estudos Internacionais*, 6(2), 9–29.
- Aissaoui, Alex (2019/ilmestyy): ”Was There a Balance of Power System in the Ancient Near East?”. *Diplomacy & Statecraft*, 30(3).
- Allison, Graham (2017): *Destined for War: Can America and China Escape Thucydides's Trap?* New York: Houghton Mifflin Harcourt.
- Ammianus Marcellinus (1935): *Ammianus Marcellinus in Three Volumes*. Lontoo: Heinemann.
- Andreatta, Filippo (1996): *Collective Security Theory and Practice of an Institution for Peace in the XX Century*. Väitöskirja. Lontoo: London School of Economics and Political Science.
- Aron, Raymond (2004/1962): *Paix et guerre entre les nations*. Pariisi: Calmann-Lévy.

- Barjamovic, Gojko (2016): "Mesopotamian Empires". Teoksessa: P. F. Bang & W. Scheidel (toim.) *The Oxford Handbook of the State in the Ancient Near East and Mediterranean*. New York: Oxford University Press, 120–160.
- Beaulieu, Paul-Alain (2018): *A History of Babylon, 2200 BC–AD 75*. Medford: Wiley-Blackwell.
- Beckman, Gary (1999): *Hittite Diplomatic Texts*. Atlanta: Scholars Press.
- Beckman, Gary (2003): "International Law in the Second Millennium: Late Bronze Age". Teoksessa: R. Westbrook (toim.) *A History of Ancient Near Eastern Law (vol. 1 & 2)*. Leiden: Brill, 753–776.
- Bentham, Jeremy (2000/1781): *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*. Kitchener: Batoche Books.
- Berenskoetter, Felix (2016): "Unpacking Concepts". Teoksessa: F. Berenskoetter (toim.) *Concepts in World Politics*. Lontoo: Sage, 1–19.
- Best, Antony, Jussi M. Hanhimäki, Joseph A. Maiolo & Kirsten E. Schulze (2015): *International History of the Twentieth Century and Beyond*. Lontoo: Routledge.
- Blackwill, Robert D. & Jennifer M. Harris (2016): *War by Other Means: Geo-economics and Statecraft*. Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Booth, Ken & Nicholas J. Wheeler (2008): *The Security Dilemma: Fear, Cooperation and Trust in World Politics*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Bryce, Trevor (2006): "The 'Eternal Treaty' from the Hittite perspective". *BMSAES*, 6, 1–11. [Http://www.thebritishmuseum.ac.uk/bmsaes/issue6/bryce.html](http://www.thebritishmuseum.ac.uk/bmsaes/issue6/bryce.html), 16.1.2018.
- Bull, Hedley (2002/1977): *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*. Basingstoke: Palgrave.
- Butterfield, Herbert (1966): "The Balance of Power". Teoksessa: H. Butterfield & M. Wight (toim.) *Diplomatic Investigations: Essays in the Theory of International Politics*. Lontoo: Allen & Unwin, 132–148.
- Butterfield, Herbert (1973): "Balance of Power". Teoksessa: P. P. Wiener (toim.) *Dictionary of the History of Ideas, vol. 1*. New York: Charles Scribner's Sons, 179–188.
- Buzan, Barry (1993): "From International System into International Society: Structural Realism and Regime Theory Meet the English School". *International Organization*, 47(3), 327–352.
- Buzan, Barry, Charles Jones & Richard Little (1993): *The Logic of Anarchy: Neorealism to Structural Realism*. New York: Columbia University Press.
- Buzan, Barry & Richard Little (1994): "The Idea of 'International System': Theory Meets History". *International Political Science Review*, 15(3), 231–255.
- Buzan, Barry & Richard Little (2000): *International Systems in World History*. New York: Oxford University Press.
- Buzan, Barry & Richard Little (2001): "Why International Relations has Failed as an Intellectual Project and What to do About it". *Millennium: Journal of International Studies*, 30(1), 19–39.
- Carr, Edward H. (2016/1939): *The Twenty Years' Crisis, 1939*. Lontoo: Palgrave Macmillan.
- Charpin, Dominique (2006/1995): "The History of Ancient Mesopotamia: An Overview". Teoksessa: J. M. Sasson (toim.) *Civilizations of the Ancient Near East, vol. 2*. Peabody: Hendrickson Publishers, 807–829.
- Cobden, Richard (1903/1835): *The Political Writings of Richard Cobden, vol. 1*. Lontoo: T. Fisher Unwin. [Http://lf-oll.s3.amazonaws.com/titles/82/Cobden_0424-01_EBk_v6.0.pdf](http://lf-oll.s3.amazonaws.com/titles/82/Cobden_0424-01_EBk_v6.0.pdf), 1.1.2018.
- Cohen, Raymond (1996): "On Diplomacy in the Ancient Near East: The Amarna Letters". *Diplomacy & Statecraft*, 7(2), 245–270.
- Cohen, Raymond (1999): "Reflections on the New Global Diplomacy: Statecraft 2500 BC to 2000 AD". Teoksessa: J. Melissen (toim.) *Innovation in Diplomatic Practice*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 1–18.

- Cohen, Raymond (2001): "The Great Tradition: The Spread of Diplomacy in the Ancient World". *Diplomacy & Statecraft* 12(1): 23–38.
- Danilovic, Vesna (2002): *When the Stakes Are High: Deterrence and Conflict among Major Powers*. Ann Arbor: The University of Michigan Press.
- Dickinson, G. Lowes (1916/1917): *The European Anarchy*. New York: The Macmillan Company.
- Dickinson, G. Lowes (1926): *The International Anarchy, 1904–1914*. Lontoo: The Century Company.
- Dossin, George (1938): "Les archives épistolaires du palais de Mari". *Syria*, 19(2), 117–118.
- Dyson, Kenneth (1991): "State". Teoksessa: V. Bogdanor (toim.) *The Blackwell Encyclopaedia of Political Science*. Oxford: Blackwell Publishers, 590–593.
- Eckstein, Arthur M. (2006): *Mediterranean Anarchy, Interstate War, and the Rise of Rome*. Berkeley: University of California Press.
- Eckstein, Arthur M. (2008): *Rome Enters the Greek East: From Anarchy to Hierarchy in the Hellenistic Mediterranean, 230–170 BC*. Malden: Blackwell Publishing.
- Eilstrup-Sangiovanni, Mette (2009): "The End of Balance-of-Power Theory? A Comment on Wohlforth et al.'s 'Testing Balance-of-Power Theory in World History'". *European Journal of International Relations*, 15(2), 347–380.
- Fagan, Brian (2003): "The Origins of States and Civilization". Teoksessa: *Human Prehistory and the First Civilizations, Part II*. The Teaching Company (audiolähde). Santa Barbara: University of California, luento 24: 0:00–30:15.
- Ferguson, Yale H. & Richard W. Mansbach (1996): *Politics, Authority, Identities, and Change*. Columbia: University of South Carolina Press.
- Fleming, Daniel E. (2004): *Democracy's Ancient Ancestors: Mari and Early Collective Governance*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Fletcher, Catherine (2015): *Diplomacy in Renaissance Rome: the Rise of the Resident Ambassador*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Fubini, Riccardo (2000): "Diplomacy and Government in the Italian City-states of the Fifteenth Century (Florence and Venice)". Teoksessa: D. Frigo (toim.) *Politics and Diplomacy in Early Modern Italy: The Structure of Diplomatic Practice, 1450–1800*. Cambridge: Cambridge University Press, 25–48.
- Gadd, C. J. (1975): "Assyria and Babylon c. 1370–1300". Teoksessa: I. E. S. Edwards, N. G. L. Hammond & E. Sollberger (toim.) *The Cambridge Ancient History (third edition), vol. II, part 2: History of the Middle East and the Aegean Region c. 1380–1000 BC*. Cambridge: Cambridge University Press, 21–48.
- Giddens, Anthony (1985): *The Nation-State and Violence: Volume Two of a Contemporary Critique of Historical Materialism*. Cambridge: Polity Press.
- Goldsworthy, Adrian (2003): *The Fall of Carthage: The Punic Wars 265–146 BC*. Lontoo: Cassell.
- Gricogrescu, Alexandru (2008): "East and Central European Countries and the Iraq War: The choice between 'soft balancing' and 'soft bandwagoning'". *Communist and Post-Communist Studies*, 41(3), 288–299.
- Guicciardini, Francesco (1971/1561): *Storia d'Italia*. Toim. S. S. Menchi. Torino: Einaudi.
- Gulick, Edward (1967/1955): *Europe's Classical Balance of Power*. New York: The Norton Library.
- Hallo, William W. (1996): *Origins: The Ancient Near Eastern Background of Some Modern Western Institutions*. Leiden: Brill.
- Holsti, Kalevi J. (1992/1967): *International Politics: A Framework for Analysis*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.

- Hume, David (1987/1752): "Of the Balance of Power". Teoksessa: E. F. Miller (toim.) *Essays, Moral, Political, and Literary*. Indianapolis: Liberty Fund. <http://www.econlib.org/library/LFBooks/Hume/hmMPL30.html#Part%20II,%20Essay%20VII,%20OF%20THE%20BALANCE%20OF%20POWER>, 7.1.2018.
- Jönsson, Christer & Martin Hall (2005): *Essence of Diplomacy*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Kaufman, Stuart J., Richard Little & William C. Wohlforth (2007): "Conclusion: Theoretical Insights from the Study of World History". Teoksessa: S. J. Kaufman, R. Little & W. C. Wohlforth (toim.) *Balance of Power in World History*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 228–246.
- Kennedy, Paul (1987): *The Rise and Fall of the Great Powers: Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000*. New York: Random House.
- Kissinger, Henry (1994): *Diplomacy*. Lontoo: Simon & Schuster.
- Kitchen, Kenneth A. & Paul J. N. Lawrence (2012): *Treaty, Law and Covenant in the Ancient Near East, Part 1: The Texts*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.
- Klieman, Aharon (2015a): "Conclusions: Towards a New Equilibrium". Teoksessa: A. Klieman (toim.) *Great Powers and Geopolitics: International Affairs in a Rebalancing World*. Cham: Springer, 253–263.
- Klieman, Aharon (2015b): "Introduction". Teoksessa: A. Klieman (toim.) *Great Powers and Geopolitics: International Affairs in a Rebalancing World*. Cham: Springer, 1–10.
- Korvela, Paul-Erik (2014): "Babylonin tornista McWorldiin: Käsitteiden historian mahdollisuuksista maailmanpolitiikan tutkimuksessa". *Kosmopolis*, 44(3–4), 149–161.
- Korvela, Paul-Erik (2016): "Jäähvyäiset anarkialle: myytti kansainvälisestä anarkiasta ja "anarkofilian" synty kansainvälisen politiikan tutkimuksessa". *Kosmopolis*, 46(3), 6–19.
- Kuhrt, Amélie (1995): *The Ancient Near East c. 3000–330 BC, Vols. I–II*. Abingdon: Routledge.
- Lafont, Bertrand (2001): "International Relations in the Ancient Near East: The Birth of a Complete Diplomatic System". *Diplomacy & Statecraft*, 12(1), 39–60.
- Lebow, Richard Ned (2008): *A Cultural Theory of International Relations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Levy, Jack S. (2004): "What do Great Powers Balance Against and When?" Teoksessa: T. V. Paul, James J. Wirtz & Michel Fortmann (toim.) *Balance of Power: Theory and Practice in the 21st Century*. Stanford: Stanford University Press, 29–51.
- Levy, Jack S. & William R. Thompson (2010): *Causes of War*. Malden: Wiley-Blackwell.
- Little, Richard (1989): "Deconstructing the Balance of Power: Two Traditions of Thought". *Review of International Studies*, 15(2), 87–100.
- Little, Richard (2007): *The Balance of Power in International Relations: Metaphors, Myths and Models*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Liverani, Mario (1990): *Prestige and Interest: International Relations in the Near East, circa 1600–1100 B.C.E.* Padova: Sargon.
- Liverani, Mario (2001): *International Relations in the Ancient Near East, 1600–1100 BC*. Basingstoke: Palgrave.
- Liverani, Mario (2005): "Historical Overview". Teoksessa: D. C. Snell (toim.) *A Companion to the Ancient Near East*. Malden: Blackwell Publishing, 1–19.
- Luard, Evan (1992): *The Balance of Power: The System of International Relations 1648–1815*. Basingstoke: Macmillan.
- Marcus, Joyce (1998): "The Peaks and Valleys of Ancient States: An Extension of the Dynamic Model". Teoksessa: G. M. Feinman & J. Marcus (toim.) *Archaic States*. Santa Fe: School of American Research Press, 59–94.

- Mattingly, Garrett (1988/1955): *Renaissance Diplomacy*. New York: Dover Publications.
- Miller, Paul D. (2016): *American Power & Liberal Order: A Conservative Internationalist Grand Strategy*. Washington: Georgetown University Press.
- Monroe, Christopher Mountfort (2009): *Scales of Fate: Trade, Tradition, and Transformation in the Eastern Mediterranean ca. 1350–1175 BCE*. Münster: Ugarit-Verlag.
- Moran, William L. (1992): *The Amarna Letters*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- Morgenthau, Hans (2006/1948): *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. Boston: McGraw-Hill Higher Education.
- Munn-Rankin, J. M. (1956): "Diplomacy in Western Asia in the Early Second Millennium B.C.". *Iraq*, 18(1), 69–110.
- Nardin, Terry (2013/1996): "International Political Theory". Teoksessa: S. Burchill & A. Linklater (toim.) *Theories of International Relations*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 291–318.
- Neff, Stephen C. (2005): *War and the Law of Nations: A General History*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Numelin, Ragnar (1950): *The Beginnings of Diplomacy: A Sociological Study of Intertribal and International Relations*. Lontoo: Oxford University Press.
- Oller, Gary H. (2006/1995): "Messengers and Ambassadors in Ancient Western Asia". Teoksessa: J. M. Sasson (toim.) *Civilizations of the Ancient Near East, vol. 3*. New York: Charles Scribner's Sons, 1465–1473.
- Osiander, Andreas (1994): *The State System of Europe, 1640–1990: Peacemaking and the Conditions of International Stability*. Oxford: Clarendon Press.
- Pape, Robert A. (2005): "Soft Balancing against the United States". *International Security*, 30(1), 7–45.
- Patomäki, Heikki (2002): *After International Relations: Critical Realism and the (Re)construction of World Politics*. Lontoo: Routledge.
- Paul, T. V. (2004): "Introduction: The Enduring Axioms of Balance of Power Theory and Their Contemporary Relevance". Teoksessa: T. V. Paul, James J. Wirtz & M. Fortmann (toim.) *Balance of Power: Theory and Practice in the 21st Century*. Stanford: Stanford University Press, 1–25.
- Paul, T. V. (2005): "Soft Balancing in the Age of U.S. Primacy". *International Security*, 30(1), 46–71.
- Podany, Amanda H. (2014a): *The Ancient Near East: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Podany, Amanda H. (2014b): "Hana and the Low Chronology". *JNES*, 73(1), 49–71.
- Pollard, A. F. (1923): "The Balance of Power". *Journal of the British Institute of International Affairs*, 2(2), 51–64.
- Polybius (2010): *The Histories: A New Translation by Robin Waterfield*. Oxford: Oxford University Press.
- Renfrew, Colin (1986): "Introduction: Peer Polity Interaction and Socio-Political Change". Teoksessa: C. Renfrew & J. F. Cherry (toim.) *Peer Polity Interaction and Socio-Political Change*. Cambridge: Cambridge University Press, 1–18.
- Roberts, Ivor (2009): "Diplomacy—a Short History". Teoksessa: S. I. Roberts (toim.) *Satorw's Diplomatic Practice (Sixth Edition)*. Oxford: Oxford University Press, 3–21.
- Rousseau, Jean-Jacques (2010/1762): *Kirjoituksia sodasta ja raubasta*. Suom. & sel. A. Aissaoui. Helsinki: Juvenes Print.
- Sasson, Jack M. (2015): *From the Mari Archives: An Anthology of Old Babylonian Letters*. Winona Lake: Eisenbrauns.

- Scheidel, Walter (2016): "Studying the State". Teoksessa: P. F. Bang & W. Scheidel (toim.) *The Oxford Handbook of the State in the Ancient Near East and Mediterranean*. New York: Oxford University Press, 5–57.
- Schweller, Randall L. (1994): "Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back In". *International Security*, 19(1), 72–107.
- Several, Michael W. (1972): "Reconsidering the Egyptian Empire in Palestine during the Amarna Period". *Palestine Exploration Quarterly*, 104(2), 123–133.
- Sheehan, Michael (1996): *The Balance of Power: History & Theory*. Lontoo: Routledge.
- Skinner, Quentin (2009): "A Genealogy of the Modern State". *Proceedings of the British Academy*, 162, 325–370.
- Smith, Adam (1776): *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*. Lontoo: W. Strahan and T. Cadell.
- Tadmor, Hayim (1979): "The Decline of Empires in Western Asia ca. 1200 B.C.E". Teoksessa: F. M. Cross Jr. (toim.) *Symposia Celebrating the 75th Anniversary of the American Schools of Oriental Research (1900–1975)*. Cambridge: American Schools of Oriental Research, 1–14.
- Taylor, A. J. P. (1954): *The Struggle for Mastery in Europe 1848–1918*. Oxford: Oxford University Press.
- Tignor, Robert (2018/2002): "Nomads, Chariots, Territorial States, and Microsocieties, 2000–1200 BCE". Teoksessa: R. Tignor ym. (toim.) *Worlds Together, Worlds Apart: A History of the World from the Beginnings of Humankind to the Present, vol. 5*. New York: W. W. Norton & Company, 82–119.
- Van De Mieroop, Marc (2004): *A History of the Ancient Near East ca. 3000–323 BC*. Malden: Blackwell Publishing.
- Van De Mieroop, Marc (2010): *The Eastern Mediterranean in the Age of Ramesses II*. Malden: Blackwell Publishing.
- Vihma, Antto (2016): "Geoeconomian paluu". *Politiikasta*, 15.11.2016. <https://politiikasta.fi/geoeconomian-paluu/>, 26.8.2018.
- Waldron, Arthur (2017): "There is no Thucydides Trap". *SubChina*, 12.6.2017. <http://supchina.com/2017/06/12/no-thucydides-trap/>, 22.1.2018.
- Waltz, Kenneth N. (1979): *Theory of International Politics*. Reading: Addison-Wesley.
- Waltz, Kenneth N. (2001/1959): *Man, the State and War*. New York: Columbia University Press.
- Watson, Adam (1992): *The Evolution of International Society*. Lontoo: Routledge.
- Webster, C. K. (1921): *British Diplomacy 1813–1815: Select Documents Dealing with the Reconstruction of Europe*. Lontoo: G. Bell and Sons Ltd.
- Weigall, David (2002): *International Relations: A Concise Companion*. Lontoo: Arnold.
- Wight, Martin (1966): "The Balance of Power". Teoksessa: H. Butterfield & M. Wight (toim.) *Diplomatic Investigations: Essays in the Theory of International Politics*. Lontoo: Allen & Unwin, 149–175.
- Wight, Martin (1979): *Power Politics*. Harmondsworth: Pelican.
- Wilhelm, Gernot (2006/1995): "The Kingdom on Mitanni in the Second-Millennium Upper Mesopotamia". Teoksessa: J. M. Sasson (toim.) *Civilizations of the Ancient Near East, vol. 2*. Peabody: Hendrickson Publishers, 1243–1254.
- Wilson, Woodrow (1917): "Address to the Senate of the United States: A World League for Peace". *The American Presidency Project*, 22.1.1917. <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=65396>, 2.1.2018.
- Wittgenstein, Ludwig (1922): *Tractatus Logico-Philosophicus*. Lontoo: Routledge.
- Wright, Quincy (1942): *On the Study of War, vols. 1, 2*. Chicago: University of Chicago.